

57
M. G. S.

Öförgripeliga Tankar

Om

Hgråsens hwarjehanda

S y t t a s

Med Wederbörandes Tilstånd /

Under

Oeconom. PROFESSORENS, Kongl. Swenska Wet-
tenskaps Academiens / och Upsala Wettenst. Societ.

LEONARDO S /

Samt nu warande Phil. Fac. Dec.

Mr PEHR KALMS

Inseende,

Til allmän granskning /

För Lager-Krantsen /

Utgifne

af

ISAAC ALGEEN,

Norr-Sinne,

I Åbo Acad. Öfre Lärosal den 15. Julii 1757. f. III.

ÅBO, Tryckt hos DIRECT. och Kongl. Boktr. i Stor-Förs-
tendömet Finland, JACOB MERCKELL.

VIRÒ

Plurimum Reverendo atque Præclarissimo

D: NO MAG. HENRICO
ALANO,

Ecclesiarum, quæ DEO in *Vebmo* & *Localax* colliguntur, PASTORI longe meritissimo, Adjacentis districtus PRÆPOSITO gravissimo.

Avunculo summa animi veneratione colendo.

Q Uum favorem affectumque Tuum, *A-*
vuncule optime, prorsus singula-
rem, quo Parentes meos Carissimos,
indulgentissime prosequi soles, gratiamque
incomparabilem, qua me cumulare voluisti,
semper venerabunda habeam memoria; non
potui, quin hac occasione, opusculo hoc
quali

quali quali, quod Tibi sacratum esse percipio, gratissimum animum meum, reverentia, qua par est, quodam modo facerem testatum: Oro igitur & obsecro, digneris, *Avuncule* summa animi veneratione colende, levicense hoc munusculum sereno vultu adspicere, cum nec ætas mea, nec fortuna admittit, Tibi melius offerre. De cætero *Summum Numen* calidissimis precibus fatigare non intermittam, velit Te, *Avuncule Optime*, in longam annorum seriem, salvum, sospitem & incolumem, *Ecclesia, Republicæ, Honoratissimæ Familiæ, Amicisque & Clientibus* servare. Cui voto ut DEUS pondus addat, ex animo sincere optat,

Admodum Reverendi NOMINIS TUI

cultor devotissimus,
ISAAC ALGEEN.

Plurimum Reverendo atque Doctissimo

**D: NO MICHAËLI
ALGEEEN,**

Sacellano in Carlöö vigilantissimo, Patruo dilectissimo, sinceroque animi affectu perpetuo venerando.

VIRO

Plurimum Reverendo atque Præclarissimo

**D: NO MAG. GUSTAVO
BÅNG,**

Sacellano in Lundo meritissimo, Præceptori olim Fidelissimo, nunc vero Affini quovis honore prosequendo.

Quod meditationes hæc vobis, Patruæ & Affinis æstumatissime, ea, qua par est, animi Observantia obtulerim, feci non tam more passim & ubique recepto, quam ex debito, quo ob arctum sanguinis vinculum me **NOMINIBUS VESTRIS** obitri-

obstrictum sentio. Præterea nisi hac læta occasione, Tuum PATRUE OPTIME, nomen gratissimo prosequer animo, pro præcipuo favoris Tui documento, jam in ipsis incunabulis mihi exhibito, vix notam ingrati hominis effugerem: Te enim sponte, me sacro lavacro a meis delictis ablutum scio. Nec minori obnoxius essem malo, si reticerem largam beneficiorum segetem, quam mihi sæpe metendam exhibuit voluntas Tua, AFFINIS HONORATISSIME, propensissima; Tu enim omne studium, omnemque operam impendisti solidæ meæ informationi, primique meæ eruditionis principii auctor fuisti. Accipiatis igitur, PATRONI quovis honore prosequendi, hunc qualem qualem ingenii mei fœtum, in gratissimi animi pignus, & perpetuæ observantiæ arrham. DEum omnium honorum possessorem pro Vestra incolumitate, votis meis compellare non intermittam, ut Vobis, & Vestris, bene diu gaudio & emolumento omni frui liceat.

Plurimum Reverendor. NOMINUM VESTRORUM

Cultor Humillimus,
ISAAC ALGEEN.

Plurimum Reverendo atque Clarissimo

**D: NO MAG. P E T R O
S O N C K,**

Adjuncto Ecclesiæ Raumoënsis dignissimo, Fauto-
ri & Amico certissimo.

Fecit non tam prisca in Aonidum castris recepta,
quam mutua, qua diu fruimur amicitiae consuetu-
do, ut pagellas has levissimas, usum Zizaniorum, quali-
tercunque exponentes, Nomini Tuo, Plurimum Reve-
rende atque Clarissime D:ne, consecraverim. Va-
ria sunt, Plurimum Reverende D:ne, & plurima
Tuae erga me benevolentiae favorisque indicia, quorum
me saepius participem fecisti, quibus enumerandis haec
pagina non sufficit. Rogo igitur, velis lineolas has,
quas instar obligatoriae tabellae, omnibus legendas pro-
ponam, tanquam interpretes gratissimae mentis, beni-
gne accipere. De caetero, servet Te DEUS T. O. M.
Ecclesiae commodo, ubi laboras fideliter, Tuorum cogna-
torum emolumento & solatio, amicorumque omnium
gaudio. Ita animitus vovet

Plurimum Reverendi NOMINIS TUI

Cultor observantissimus
ISAAC ALGEEN.

Perquam Reverendo atque Doctissimo

**D: NO   A N D R E Æ
A L G E E N,**

Adjuncto Pastoris in Pyhæma Vigilantissimo, Fra-
tri optimo, Dilectissimo.

Nil jucundius mutua, nil charitate dulcius Fratrum;
hæc verba, quibus tam graphice, & suis charita-
tem depingit coloribus, Poëta Fraternali, dum mecum
pensitavi, non potui, quin opusculo hoc mediante, pu-
blice Tibi Frater Dilectissime, pro amore Tuo in me,
gratisnam significarem mentem; tot enim a Te, Fra-
ter amantissime, in me extitere Fraternali amoris docu-
menta, quot a Fratre unquam proficisci possunt opti-
mo: nam non solum consiliis in quolibet casu integer-
rimis mihi succurristi, sed etiam Tuis me sublevasti fa-
cultatibus, igitur quum deficit facultas, qua illa re-
pendam, clementissimum adprecabor Numen, ut quæ-
cunque felicia benigne Tibi largiatur,

TUUS

Fidelissimus Frater
ISAAC ALGEEN.

Brufs-Bofhällaren /

Wal-Ähreborne och Sög-Wälaktad

Herr MÅRTEN ALMSTRÖM,

Min Gunstige Synnare och Wän!

Handelsmannen /

Ähreborne och Sög-Wälaktad

Herr MATHIAS STRANDSTEN,

Min Högtåhrade Cousin!

 Ansedt widden af de ämna och ärkänsto-fulla rörelser, hwaraf mitt inre är upfyldt, samt min tyfsta och förborgade tanka i sig hysar, emot den stora ynnest, I mine Herrar, städse mig ärt behagat, ej af mig med orden, tillfyllest uttryckas kan; hoppas jag dock, at Eder ädelwördighet ej förtänker ett menlöft sinne, at, fast med nog mätta ord, offentliggen framte des listiga ärkänksamhet. Frukten därpå, hafwen I mine Herrar, i detta mitt Andra Academiska Arbete, hwilket jag Eder härmed upoffrar. Uptagen fördenstull denna ringa gåfwa, icke som swarande emot Eder godhet, utan som det redbaraste jag förmår frambringa. Min innerliga önskan skal däremot wara, det Allmagten wille bekröna Eder lefnad med allskjöns lycka och sällhet, samt låta den dag sent uprinna, då Edra Änhöriga och Wänner föla nödgas sakna i Eder så din omwård, så ljuswa umganges Wän, och så osiwikeliga Stöder. Jag lefwer med nöije

Mine Herrars

Hörsamste Tjenare

ISAAC ALGEEN.

Företal.

Det borde wäl så den stora Kärlek Allmagten i alla ewighet haft til Människjo-slågtet, som ock de höga tankar wi äre skyldige at hysa om Skaparens wishet, förbinda oss at tro, det ingen Sten eller Jordart är så föragtelig, ingen Wäxt så ringa, intet Kråk så oansenligt, som icke tjänar Människjan til sin bestånda nytta; Dock sådant wagtadt, gijde likwäl den fördärfwade naturen, såsom benågen til allt ondt, ofta hos Människjan inkast, då hon endast låter leda sig, utan widare granskning och nogare omdöme, efter det begreps desj sinnen henne sliprigt gifwa wid handen, hwarigenom Människjan afwiker från den tankan hon med wördnad om Skaparen hålla borde. Huru Människjan sålunda ofta far wisse, kunde med margfaldiga exempel bewisas; Men mitt enfaldiga gjöromål skal endast denne gången wara, at wisa, det en hop Wårter, som allmänt kallas Ogräs, af Skaparen kunna ju tillika wara Människjan så wäl til brynstenar, at skärpa förståndet på, som ock dem til straff, hwilka låggja å sido den agtsamhet Allmagten af oss i dy mål fordrar. Aldenstund detta Amne är både behageligt och wigtigt, så utbeder mig den Gunstbenågne Läsaren tänktes besnågit ursäkta, om det ej blifwit så utfördt som sig bordt, och at jag ej med orda-sågring kunnat pryda mitt tal.

A snart wår första Stamfader Adam genom olydno fallit i synd, fick wål han och hans efterkommande af den store GUDen, höra denne swåra Predikan: Förbannad ware marken för dina skull; med bekymmer skal du nåra dig på henne, i alla dina lifsdagar. Törne och Tistel skal hon bära dig. Du skalt äta ditt bröd i dins anletes swett. 1. Mos. B. 3: v. 17, 18, 19. Derföre finne wi ock, at de Wårter hwilka allmänt plåga Kallas Ogräs, (hwarmed förstås sådana Wårter, hwilka obudne insinna sig uti någon i bruk warande Jord, och med deras tidiga eller frodiga wårt förqwåssa eller annars skada de der med flit sådde Orter) äro af den elacka art och beskaffenhet, at de lika som härja och margfaldt skada wissa ställen, derigenom at de med deras frodiga tillwårt dragga all den närande saften af Jorden, som befordrade Sädens och andra nyttiga Orters lifliga wårt, och Frugtens ymnighet, hwarof Människjan sitt lifs-uppehälle och annan förmån årnå skulle, samt således wid första påseendet intet tjena Människjan til någon nytta, men twårtom til mångfallig skada: Men häri, som i alt annat, lysar GUDs grundlösa godhet, ty med sjelfwa straffet har han behagat hopknippa margfallig nåd, kärlek och nytta: Finne wi icke, at Åkerbruk och Landleswerne är nu et bland de nöjsammaste och oskyldigaste gjörsmål? På huru mångfaldt sätt bidra de ej til hållan? Twårtom blir den gemenligen full med sjukdom och uselhet, som ej gittar hålla kroppen i nödig rörelse. Alla skapade ting witna om den Allwåldige GUDens stora wisheit och godhet: den röjer sig också ej mindre, hwad desse Ogräs angår; Ty härigenom twingas Människjan, at göra all möjlig upmärksamhet, at utransaka deras natur, och hwad orsaken

fen är til slike Wårters upkomst, om annars den skada der igenom Samhället påhänger, undvikas skal. Denna upmärksamheten leder en omhugsen Jordbrukare til hwarjehanda försöts anställande, ty derigenom får förståndet tillfälle at utöfwa des krafter på sådana Medels uptänkan, hwarmed tilwårten för Ogråsen kan förekommas; Rötten lärer en ofta mycket godt, och det man annars ej kändt eller hittat på: Viskan sätter ej sällan snabbe fötter under en annans lat Häst. Så gjöra äfwen Ogråsen; De gifwa Människan ofta tillfälle at skärpa estertanken, upöfwa förståndet, at slipa och hwassa det samma, lika som en Brynsten gör för Stål: hwilket af följande skal ljusligen inhämtas.

§. 2.

OM man lyckeligen wil utrota Ogråsen, bör man' noga hafwa sig bekant deras natur och art, deras lefnadsfatt ifrån Fröets groende, ända tills de burit mogen Frugt; De drifwa altså en til wissa delars upodlande af Natural-Historien. Ogråsen stijas ganska mycket til Jordmohn de fordra; somlige älska hårdst lågländta ställen, andra torra; några löpa med Rötterna i Jordbrynet; andra slå dem djupt ned; somliga så sig hwart år; andra lefwa nästan beständigt af samma Rot; somliga kufwas lätteligen af en sådan Sædes-art, andra e; Med ett ord: Det är i mer än mycket, hwari de stijas från hwarandra; Man måste då utspäna deras art, och följa naturen i deras utödade; Ty tungt, ja merendels fåfångt arbetar man mot naturen; fåfångt bör de en til, at allena med mycket plöjande utrota Qwickroten; Det wore snarare at gifwa den nytt lif. De som intaga lågländta ställen på Åkrar, der Wam ibland står och syrer, och der de underkufwa alla Sædes-slag, påminna en Åkerman at akta sig för Dalar och nedriga ställen på Åkerstycken.

):(2

Man

Man kunde med mångfaldiga exempel bestyrka nödvändigheten af Ogråsens naturs kunnande, om man annars wil wara lycklig i deras förjagande; men fortheten förbjuder det.

§. 3.

Så dare bidrager Ogråsen på margfalligt sätt, ej allenast til större insigt och förkofran i Jordbruket, utan ock til ganska många Mechaniska påfund: De gifwa skarpsynta hufwuden mångahanda tillfällen at befordra Mechaniquens tilwärt och upodlande. At denna sannings oumstötelighet ej må bero wid blotta sägen, wil jag rygga mig til ärfarenheten, then nogsamst lærer öfvertygga en och hwar, som sig til finnes förer, hwad omhugsan Ogråsens obudne infinnande och tilwärt i Åkeren, tilskyndat idoga Landtbrukare; Ty wil man allenast gjöra någon upmärksamhet, på de egenstaper, som finnes hos twänne personer, af hwilka den ena med eftertänka skjött den frngtbårande Jorden, men den andra deremot utur agt låtit all agtsamhet derwid, följandes endast wågen den han mödlost gå kunnat; så finnes straxt hwad insigt, och huru mycket större lius den förre sig igenom sin omhugsan fram för den senare förwärfwadt: Han säger intet at den Allwisa Skaparen omedelbart låtit Ogråset deri upwåra, likasom han allenast wille derigenom, födan för Människjorna affkåra, utan han wisar at Människjorna hellowa ofta äro orsaken til deras ymnoga upkomst; Det kan ock lätteligen begripas, emedan erfarenheten wisar, at Gjödselen, som slåpas på Åkeren, til större delen har sin uprinnelse af hwarjehanda Wårter, hwilka tjent Creaturen til födo. Desse Wårters Frö kunna ofta eskadde gå igenom Creaturen, ligga oförändrade en tid i Gjödningshögen, och då en sådan obrunnen Gjödning föres på Åkeren, så desse Ogråsfröen som nytt lif, gro, skjuta up, och förqwåssa ätstilliga Säden.

Sådesarter, och med flit såddg Wärter; I anledning deraf blifwer man nödsakad at tänka på sådana medel, som bäst kunna tjena til Ogräsens förekommande. Man brukar då derwid den försigtighet, at man ej genast, eller efter det Gjödselen blifwit upkastad och församlad, låter släpa den samma på Åkeren, utan lemnar hånne tide-rum, at ligga församlad i stora högar, och brinna tilhopa, på det Fröet, som der inneslutes, må igenom rötande blifwa ofruftsamt gjordt. Som åtskillige Ogräs trifwas håldst på Wattusura ställen, eller der Watnet annars ej så hastigt afrinner, då de der med sin frodiga wårt utrota den sådda Såden, så drifwa desse en Jordbrukare at använda all möjlig flit, at med Dikens upkastande gjöra Åkeren torr, på det at Watnet må blifwa wäl uttappat, hwilket i widrigt fall komme at ligga på Åkeren, samt medelst syrnad betaga kraften af Gjödselen, och tilfoga Såden på åtskilligt sätt skada. At så mycket lättare förrätta dikande, leder estertanken en Jordbrukare, at upfinna hwarjehanda tjenlige Dikes- och Mullplogar, jämte annat redskap, at flyndsamt wärkskälla detta.

Åkerens flera gångors upskjörning är ock en af naturliga orsaker, som bidrager til Ogräsens utödade; ty så ofta Åkeren upskjöres, så ofta rubbas ock Roten för Ogräsen; här får åter en estertänksam Hushållare anledning, at up tänka alle handa tjenliga Plogar och Åkerbragd, alt efter Jordmohn, Landets natur, Ogräsens art och beskaffenhet, m. m. Och här ser man orsaken, hwi ofta Åkerredskapen på den ena Orten äro så wida skilde från en annans; ty ofta är i den ena Orten helt andra Ogräs än i den andra, och som fordrar ett helt annat Åkerbruk. Så ser man, at der Dwickrotten starkt rotat sig in, duga ej de wanliga Harfwor, utan brukas der andra, gjorda på ett särdeles sätt. Widare til förekommande af Ogräs, har förfarenheten lärdt, det man en

Kannerligen bdr i bdrjan så sådana Sâdesarter, som genom deras tidiga och frodiga wârt, taga lika såsom lofwen för Ogrâsen, och dymedelst förqwâsja och utrota dem; således brukta omtänksamma Hushållare så Åkeren efter gjddandet, första Åhret med Råg, ty Rågen är befunnen wara en härskare öfwer de flesta Ogrås, för des hastiga och långa upwârt.

Sålunda har man sedt låcka Åkermån hafwa genom Rågs försigtiga skende, så i grund utrotadt Landt-Nasran, at hon ej mera syns på de Åkrar, der hon dock förut, mer än i Mannaminne, så inrotat sig och härskat, at den under kufwat måst alt hwad der blifwit sådt; Men som årfarenheten wijst, at wissa Ogrås äro äfwen måstare öfwer Rågen, såsom Tranârter, Åkerwinda &c. Så hafwa desse gifwit en omhugsen anledning, at anten genom kastande, befria Sâden frân en del af dem, eller ock at fly til Mechaniquen, at anhålla om hennes hjelp; Härigenom hafwa åtskillige behändige Sâdesrânsnings-Machiner upkommit, hwaras somliga genom starkt wâderdrag och pustande skilja Sâden frân Agnar och lättare Frön af Ogrås; andre åter, gjorde som Harpor eller Säll, uträtta samma med de tyngre Fröen. Sådane Säll äro gemensligen af förtent Järnbleck, och botnen stampad full med hårt, efter Fröens storlek: Harporna gjöres merendels af grofwa Mekingstrångar, som de gröfsta på ett Clavér, hwilka ställas uti en stark Ram, mer lång än bred, uppå tre eller fyra Stallar, uti hwilka skärorna så tätt äro stampade, som Harpan, efter de Fröen man wil skilja, gjöres fin til: Strångarne ligga i de samma, och spännas lika som på Clavér, alla til lika låt. (Se Braun. Åkerköts. pag. 171.)

Sålunda hafwa Ogrâsen gifwit anledning til hwariebanda högstnyttiga Sâdesrânsnings-Machiner, hwarmedelst ej allenast Sâden kan renas frân allehanda Ogrås, hwaras Frön kunna åstadkomma så margfald skada, både på Åker,
Trås

Trågård och annorstädes, och äfwen i Mat på Människans hålsa; utan kan ock härmedelst den ena Sädens-arten lätt skiljas från den andra: de gröfre Kornen af samma slag, från de smärre, då det Kärnfulla kan brukas til Utsäde, och til Mat för Folk, men det lödare gifwes åt Boskaven.

Som Kornet är måst illa utsatt för Ogräs och annan Ohyra, så fordras dertil ock en någorlunda fet och från Ogräsfröen friad Jord, eller bör Gjødselen, som brukas under Kornet, wara wäl brunnen, annars gjer hon, mycket Ogräs, hwilka med sin snabba och frodiga wäxt, förekomma Kornet, och underkufwa, samt til en stor del förqwäfwä det samma. Såkrast är derföre, at Nägen säs först i nygjödt Land, som befriar och ränsar Åkeren af alt Ogräs, och Kornet säs sedan, utan widare gjöding, straxt derefter. (Se Braun. pag. 69.)

S. 4.

Widteligen har den skada och beswår, som Ogräsen åstadkomma, gifwit Människorna anledning, at estertänka och utgrunda, om icke den gode Skaparen nedlagdt desutom uti dem någon smuerlig nytta, anten då uti Hushållningen, eller Läkare-Konsten, eller i något annat. Erfarenheten har ock wist, at många af de wärsta Ogräs, hyst tillika innom sig så mycken nytta, at man likasom städt i twifwelsmål, om man hade fog nog, at kalla dem Ogräs. Så har man funnit, at af Dwickrotten kan gjöras tämmelig godt Bröd, hware med mången, wid Sädens miswäxt, kan rädda lifwet: Ar desutom ganska tjenlig at fästa Mullwallar. Af *Cenopodium Album*, tilreder Irländaren sig på mångfaldt sätt en smaklig Mat; Bladen, ja ofta Rötterna med, af *Sonchis*, *Carduis*, *Serratula*, *Arctium*, *Leontodon*, *Lapsana*, med flera, tjena de fattige, både innom och utom Riket, til föda. Af Åkersen-

pens

bens Blad gjöres Grönkål, och af Fröen prässas Olja, tjens
 lig både til Mat och Lampor; dylik Olja tilredes af *Dodra*,
 eller *Myagrurn Sativum*. Hwad margfallig nytta man kan
 gjöra sig af Ormbunkar, kan ses af Herr Candidat. Lagi
 Disputat. Tranärter äro ett begjårligt Foder för Creatur,
 och en af de nyttigaste Höslag, at nyttja på Hårdwallsångar.
 Man kunde skriva en tjock Bok, om man endast wille anför-
 ra, och omständeligen upräkna de mångfallige nyttor, som re-
 dan äro bekante af våra Ogräs-arter. Och margfaldt flera
 lärer framtiden uptäcka. Mina Fringskurna wilkor tillåta mig
 ej, at utföra detta Amne. Det har mångfaldig förfarenhet
 gifwit wid handen, at ofta har en estertänksam Husbonde ta-
 git mot en Gård, der Åkeren varit så full med hwarjehanda
 Ogräs, at man af ditlemnad Säd näppeligen sådt mer än
 Utsädet igen; Men hans skarpsinnighet och flit har inom
 kort tid så ändrat alt, at inga Ogräs mer sådt wisa sig, och
 Åkeren ej mera varit sig lik; Men twårtom har man ock sedt
 flje, där en lat och sömnaktig kommit efter en idog och omhug-
 sande Jordbrukare; Där har man sådt se den hårligaste och re-
 naste Åker, på kort tid blifwa upfyld med alla slags Ogräs.

Äf hwad som i största korthet och enfaldighet sagt är, läs-
 rer dock ljusligen kunna inhämtas, at Ogräsen tjent, och tjena
 Människan til mycket; At the på mångahanda sätt bidragit
 til förståndets skärpande och upodlande; At åtskillige Slögder
 hafwa at tacka dem för sin tilwärt; At de tåmmeligen noga
 utmärka och förråda både en flitig och förständig, såsom ock
 en försummelig eller dum Jordbrukare; At de sålunda äro ett
 wålsförtjent straff, för den lata; Och ändteligen at den All-
 wisa GUDen uti och med sjelfwa straffet, hopknippar sin
 omsorg och godhet för Människan.

GUDI allena Åhra!

